

Joan MARTÍ I CASTELL i Josep M. MESTRES I SERRA [cur.]

El llibre i la lectura: una revolució en la història de la humanitat: (Actes del seminari del CUIMPB-CEL 2005)

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007, p. 59-72

DOI: 10.2436/15.0100.01.6

Parlar, i llegir i escriure

Joan Martí i Castell

Catedràtic de Filologia Catalana i primer rector de la Universitat Rovira i Virgili

i membre de l'Institut d'Estudis Catalans

1. L'oralitat i l'escriptura: dos estadis en la història de les llengües

Les llengües inicien llur història sempre des de l'oralitat, la paraula, el verb. I llur ús ha estat tradicionalment essencialment oral. En totes les llengües del món es parla molt i molt més que no pas s'escriu.

Algunes llengües no han passat de l'oralitat. És el cas, per exemple, dels parlars tribals, que acaben anant-se'n amb el darrer parlant i que no continuen existint ni se'n sap res més perquè no deixen documentació duradora.

Una llengua que no arriba en la seva història a la fixació del codi de la lectoescriptura no l'acompleix completament i està amenaçada de fàcil desaparició.

L'escriptura no és sinó un nou codi que es forma damunt del de l'oralitat, a partir dels valors simbòlics reconeguts en l'expressió verbal: és la fixació d'uns valors a partir d'uns altres de ja establerts. Arribar a crear el codi escrit suposa que una llengua ha arribat a un estadi especialment madur. L'escriptura ha esdevingut, per això, un emblema de perennitat. I al mateix temps un signe de distinció sociocultural.

Les llengües que han generat escriptura tenen assegurada una existència llarga, generalment. I tenen l'avantatge que, fins i tot després de desaparegudes, si és el cas, viuen en la documentació escrita, que permet així transmetre la cultura, la ideologia, la visió del món, la capacitat creadora, etcètera, de la comunitat de què són pròpies; pensem, per exemple, en el llatí: coneixem la cultura romana gràcies als textos escrits que s'hi ha conservat, malgrat que la llengua llatina sigui relativament morta.

L'escriptura i la lectura, per això mateix, suposen una revolució cultural única en la història de la humanitat.

L'oralitat lingüística s'aprèn socialment de manera espontània: en l'àmbit fami-

liar, en el grup. A mesura que el cervell de les persones va registrant matrius estructurals de frases i va adquirint coneixements lèxics i gramaticals, va assolint també la possibilitat de formar missatges més o menys complexos. No s'aprenen de memòria, sinó que es consolida una competència que es fonamenta en l'adopció de models de construcció, de flexió morfològica, de derivació en els mots, etcètera.

La lectura i l'escriptura, en canvi, exigeixen un ensinistrament tècnic particular, sense el qual no s'arriba a tenir-ne capacitat. És un aprenentatge escolar el que ens en dóna la facultat. Per la qual cosa, en les societats tothom arriba a saber parlar, amb més o menys habilitat, però no tothom hi és capaç de llegir i escriure.

És normal que, en aprendre una llengua estrangera, per raons de pragmatisme renunciem al seu coneixement escrit i ens limitem solament a l'oral. Són molts els qui entenen i saben parlar un idioma, però no el saben escriure. Poden saber-lo llegir si l'alfabet i les convencions gràfiques són assequibles; altrament, ni llegir-lo no saben. Per exemple, hom pot saber parlar rus i no saber llegir l'alfabet ciríl·lic; ni escriure'l, és clar.

La lectura i l'escriptura han esdevingut i han estat per sempre facultats que han separat categories i classes socials: saber llegir i escriure és poder entrar en àmbits d'informació i acció que altrament restarien tancats. *Aprendre de lletra* és una expressió especialment singular i significativa, en aquest sentit. Saber llegir i escriure és encara el senyal més distintiu per a atribuir a les persones el caràcter de cultes. No saber-ne és ésser analfabet, i l'analfabetisme és una vergonya sociocultural que caracteritza les persones marginades, menys poderoses i amb nul·les possibilitats d'ésser-ho, de la societat.

La lectura i l'escriptura han separat també societats entre si, en el sentit que les més benestants amb prou feines coneixen el fenomen de l'analfabetisme, mentre que les menys desenvolupades el coneixen en graus molt elevats.

En la història antiga de les societats, quan que les llengües haguessin assolit l'estadi de l'escriptura, no tothom hi tenia accés, sinó que, al contrari, conèixer-les era un privilegi de pocs, especialment de cortesans i eclesiàstics. És als monestirs i a les corts on es redacten manuscritament les obres de tota classe. La major part de les persones restaven fora del privilegi del coneixement de les lletres i no superaven l'estadi de l'oralitat.

Això explica que es desenvolupés una cultura basada en una divisió de les classes socials, segons la qual una minoria havia de transmetre mitjançant l'oralitat allò que s'escrivia. Uns pocs llegien per a tots. Les places públiques eren el centre on sovint s'anava a escoltar oralment allò que hom llegia per a tothom.

Hom diu que una llengua ha arribat al zenit de la seva pròpia història quan, havent penetrat en el món de la lectoescriptura, ha generat un autor que destaca per una obra veritablement singular. Per tant, és en l'escriptura on s'assegura més fermament la continuïtat i el reconeixement de les llengües.

Fins a tal punt l'escriptura és respectada que sovint tendim a confondre'n la realitat que suposa; fins i tot l'avantposem inconscientment a l'oralitat, invertint els termes d'aparició històrica. Encara és freqüent en l'ensenyament de les primeres lletres a l'escola de sentir a dir, i fins i tot de llegir en llibres de text, que tal o tal lletra «sona així o així». No. Allò que sona és la realització concreta dels fonemes en sons. Les lletres, si sonessin, convertirien els llibres en un parlar continu: sentiríem els llibres. Cap lletra no té cap so. Les lletres són els grafemes que representen els fonemes i llur concreció en els sons concrets, però no són sons.

2. L'escriptura com a necessitat social

L'escriptura, com qualsevol avenç social, no és producte de l'atzar ni del caprici de ningú, com sovint se'ns vol fer entendre. Els avenços culturals són sempre fruit de les coordenades de la necessitat i la possibilitat: es fa un pas endavant quan socialment s'entén que és necessari i alhora és possible.

L'escriptura suposa la superació del caràcter efímer de l'oralitat. L'oralitat desapareix immediatament després d'haver-se produït: *verba volant*, «les paraules volen». La qual cosa en si mateixa no és un problema especial. Ara, quan les relacions entre les persones que viuen en comunitat es fan complexes, esdevé imprescindible un sistema de comunicació que superi els límits materials de l'oralitat; sobretot en dos sentits: els físics, perquè la paraula resta condicionada per la fortalesa de la veu, encara que aquesta es pugui amplificar per mitjans artificials; i els límits de perdurabilitat, consegüents del caràcter efímer a què acabo d'al·ludir. En efecte, és fàcil d'entendre que en els contractes i els compromisos socials la paraula és massa feble, perquè hom se'n pot desdir, en pot fer interpretacions abusives, etcètera. «Jo vaig dir això i això, no allò que tu dius»; «No és veritat, tu vas dir això que jo dic»: davant d'un dilema d'aquesta espècie, qui pot garantir de quina part està la raó, si ja no queda rastre d'allò que realment i objectivament hom va dir?

No és gens casual que els primers textos que trobem en totes les llengües que han arribat a l'escriptura facin referència a normes de comportament, de tracte comercial, a regles morals, etcètera, i a qüestions de religió. Són els elements que més

condicionen la vida en societat i que requereixen la seguretat de la paraula en el text escrit: *scripta manent*, «allò que és escrit roman».

3. La impremta i l'extensió social de la lectura privada

Altrament, la producció literària no podia ésser gaire estesa, perquè l'escriptura a mà impedia una difusió general àmplia d'allò que s'hi produïa.

Amb l'aparició de la impremta, la realitat canvià vertiginosament. Perquè facilità la generació d'obra per a ésser llegida. La impressió mecànica supera les dificultats òbvies de la manuscritura.

El llibre imprès obre el procés de la democratització progressiva de la lectoescriptura: en ésser un objecte de consum més abundant, perquè és de producció més fàcil i econòmica, es fa també més popular.

Aquest fenomen té unes repercussions en què no acostumem a pensar. El fet de passar de la situació en què altri llegia per al públic a la situació en què cadascú pot llegir per si mateix comporta un fenomen especialment singular: de la verbalització del lector en la lectura pública es passa al silenci en la lectura privada.

4. Els elements suprasegmentals de l'oralitat

Això, ultra el fet que permet que hom llegeixi quan vulgui, on vulgui, al ritme que vulgui; ultra el fet que permet rellegir tantes vegades com hom vulgui qualsevol passatge d'un document, etcètera, sobretot significa que, en mancar l'oralitat, manquen també tots els auxiliars suprasegmentals que l'acompanyen. Caldrà, doncs, expressar-se en conseqüència, sabent que per a la descodificació dels textos no hi seran.

L'oralitat permet aprofitar tota una sèrie de recursos que donen sentit al missatge, el matisen, l'emfasitzen, el fan irònic, el fan sobri, etcètera, mitjançant simplement el to de veu, el ritme, les pauses, la velocitat amb què un text es diu o es llegeix en veu alta, etcètera. Si, endemés, la lectura en veu alta és feta per una persona que veiem físicament, hom compta encara amb el gest de la cara, dels braços i les mans, amb els moviments del cos, etcètera. Tot plegat contribueix prou decisivament a configurar la semàntica dels missatges.

Sabem que un enunciat com «T'han dut l'ordinador nou» no significa el mateix que «T'han dut l'ordinador nou?», ni tampoc ben bé el mateix que «T'han dut l'ordi-

nador nou!». En el primer exemple expressem una afirmació, constatem un fet; en el segon fem una pregunta per a obtenir una informació, i en el tercer expressem una afirmació que no és, però, exactament la mateixa que fem en la primera frase, sinó que hi afegim una manifestació de satisfacció, d'entusiasme, d'alegria, d'admiració.

Com aconseguim aquests canvis de sentit? És evident que en totes tres oracions emprem els mateixos fonemes, amb els quals construïm exactament les mateixes síl·labes i els mateixos signes, els quals formen idèntics sintagmes nominals i verbals. Tampoc no hi ha variació en l'ordre de col·locació de cada unitat de les frases. Simplement recorrem a una entonació diferent, que exigeix, al seu torn, un ritme també diferent: to i ritme en els enunciatos són, doncs, pertinents, perquè tenen capacitat de variar-ne la significació.

Però, és clar, tot això només val per a l'oralitat. Hi apliquem una melodia, una corba melòdica, que, com a corba, no és lineal, i que pot acabar amb una direcció descendent (missatge acabat), o amb una d'ascendent (missatge inacabat).

En l'escriptura i la lectura personal hi ha silenci; un text escrit no necessita ésser articulat per a ésser desxifrat; la lectura personal en silenci ho demostra clarament. En aquest sentit, l'escriptura és molt més limitada que no l'oralitat. Podem indicar el caràcter interrogatiu amb el signe «?» o l'admiratiu amb el signe «!». S'hi pot afinar, com a molt, ajuntant, per exemple, els dos signes, «?» i «!», per tal d'indicar que un enunciat interrogatiu és alhora expressat en to exclamatiu. O, encara, emfasitzant la interrogació o l'admiració amb més d'un signe i fins a tres: «???» o «!!!». Poca cosa més, si ens ajustem, com cal que ho fem, a les normes de l'escriptura; recorrem als tres punts «...» per a indicar que un enunciat és incomplet, inacabat, i als parèntesis «( )» per a indicar una certa autonomia, marginalitat respecte a la resta del text d'allò que hi tanquem, etcètera.

Com que l'escriptura és, com he dit, la reflexió de l'oralitat mitjançant grafemes, de vegades adopta solucions amb voluntat d'aproximar-se al màxim a allò que hom diu verbalment, que està estretament lligat a com ho diu. Per exemple, les dimensions de les lletres, els subratllats, la negreta, la cursiva, etcètera, són recursos esporàdics més tipogràfics que no pas ortogràfics, que poden contribuir a fer entendre intencions en l'expressió que l'ús oral manifesta amb la modulació de la veu. Una frase com «Feu tots vaga» esdevé exclamativa amb un o més d'un signe admiratiu al final: «Feu tots vaga!», «Feu tots vaga!!!». Però hom pot encara indicar un to més marcadament exhortatiu utilitzant les lletres majúscules: una grandària material més gran es pot fer correspondre amb una voluntat d'incitació més gran: «FEU TOTS VAGA!!!». Els mitjans de comunicació escrita aprofiten meticulosament la materialitat de les lletres per tal d'obtenir-ne determinats efectes en els lectors.

La impossibilitat d'establir un codi escrit que permeti traslladar en aquest nivell tot el que podem expressar amb la veu, obliga sovint a explicar, a descriure aspectes que caracteritzen un enunciat verbal. Si partim de la mateixa frase posada en boca d'algun personatge, en una novel·la o narració, podríem llegir: «Feu tots vaga», simplement. Però en el cas que qui ho escriu vulgui subratllar molt especialment el seu caràcter exclamatiu, podríem llegir: «Feu tots vaga!!! —va cridar exaltat el representant sindical». El recurs a «cridar» per «dir» i a «exaltat» descriu la vehemència que en l'oralitat es resoluria amb el to, l'alçada de veu, la corba melòdica. Semblantment, si llegim «Ho farem tot en secret —li digué amb veu molt baixa», l'explicació que segueix les paraules textuais ens informa de les característiques que reproduïxen un enunciat oral en veu molt baixa.

Un recurs molt habitual en la comunicació és la ironia, que consisteix a dir verbalment el contrari del que és la realitat. Així, per exemple, a una persona que és molt gandula podem dir-li: «Noi, quin tip de treballar que et fas.» En l'oralitat, el to, el ritme, el gest de la cara —per exemple, un lleu somriure—, etcètera, col·laboren a fer entendre sense equívocs que hom parla irònicament. En l'escriptura, la manca de diacrítics *ad hoc* pot conduir a una interpretació errònia, no irònica, literal de la frase; per la qual cosa, si el context on apareix no assegura que el lector sap que l'enunciat s'adreça a algú que és molt drogo, qui l'escriu pot salvar o ha de salvar l'ambigüitat amb l'explicació: «Noi, quin tip de treballar que et fas —va dir irònicament.»

Els primers textos escrits per a ésser llegits públicament (sermonaris, homilies, narracions històriques, etcètera), acostumen a dur anotacions marginals que orienten el lector, l'actor, el religiós, etcètera, sobre el to, el ritme, l'alçada de la veu, els gestos, etcètera, que havien d'acompanyar allò que era llegit.

La lletra, en tant que representació gràfica dels fonemes, és estàtica. En desxifrar-la, res no ens indica com ho hem de fer. Els elements auxiliars en la lectoescriptura es redueixen enormement. Per tant, qui escriu per al lector individual, ha de tenir molt en compte que aquest llegirà tot sol i que, doncs, no disposarà de l'intendent o actor que un lector públic sempre és.

En l'escriptura, més enllà dels signes admiratius, dels interrogatius, dels punts suspensius, de la puntuació en general, dels parèntesis, de la divisió en paràgrafs, capítols, apartats, etcètera, hi ha molt poca cosa més que no sigui la fredor de l'objectivitat de les lletres.

Les llicències que es pot permetre l'oralitat se supleixen pels elements suprasegmentals i pels gestos. Hom pot fer el-lipsis, fer un crit a l'hora de pronunciar un mot o una frase, etcètera, i aconseguir resultats esplèndids en la comunicació.

L'escriptura ha d'ésser capaç de substituir tots aquests elements per altres vies, sense la garantia d'assolir els resultats que se cerquen.

L'escriptura exigeix, doncs, que s'hi explicitin els elements suprasedgmentals. Per la qual cosa s'omple d'indicacions que l'oralitat no necessita, del tipus: «digué indignat», «va cridar amb tota la seva força», «va insinuar irònicament», «exclamà esclafint a riure»...

Vet aquí, doncs, que la lectoescriptura suposa un àmbit en què la capacitat lingüística requereix unes pautes que res no tenen a veure amb l'oralitat, i una competència realment especial.

5. La mobilitat en l'oralitat i el conservadorisme en l'escriptura

Oralitat i escriptura són dues maneres d'expressar-se que tenen poc en comú. Cada sistema obliga a seguir les pròpies normes. Certament que això no vol dir que parlar bé costi menys que escriure bé; contràriament a la idea lingüísticament suïcida que per a parlar bé una llengua no cal amoïnar-s'hi, és molt i molt difícil, tan difícil com imprescindible, tenir-ne una bona competència oral.

Allò que vull subratllar és que, de la mateixa manera que diferenciem registres en l'oralitat i en l'escriptura, i que cal adequar-se a l'oportunitat del missatge que volem transmetre, així també en cada sistema, l'oral i l'escrit, haurem d'aplicar normes del tot distintes.

L'escriptura té les dificultats expressives a què m'he referit. Això no obstant, les llengües anomenades de cultura són capaces de desenvolupar uns mitjans per a l'expressió escrita que superen totes les traves imaginables. Així, s'hi pot transmetre qualsevol registre que es vulgui, com en l'oralitat: no està reservada exclusivament per al registre formal, igual que l'oralitat no ho està exclusivament per al col·loquial.

És a dir, malgrat que a grans trets podem afirmar que l'expressió verbal és més emprada per al registre col·loquial, familiar i vulgar, tanmateix, en l'oralitat es dona el registre més formal, culturalment, científicament, etcètera. I en l'escriptura, malgrat que és especialment un recurs per a registres formals, no hi ha barreres per a expressar-s'hi amb rigor en els registres informals, col·loquials, vulgars.

El que sí que és cert és que l'oralitat, per un control social molt menor, és més versàtil que l'escriptura, que és molt més estable, més conservadora. En la llengua parlada hi ha una mobilitat que no existeix en l'escrita. Vet aquí per què esdevé absurd i no adequat a la realitat de les llengües demanar que en l'escriptura s'hi incorpori tot

allò que es fa extens en l'oralitat; no: l'oralitat fa i desfà, avança i retrocedeix amb una gran facilitat. L'escriptura no pot seguir-la, perquè té un altre caràcter. Aquesta consideració s'ha d'extrapol·lar a l'establiment de la normativa: no es pot procedir amb precipitació a acceptar com a normatiu tot allò que es fa general en l'oralitat; cal esperar temps i temps per veure com evolucionen realment els canvis constants que s'hi produeixen, en tots els nivells de la llengua, abans de sancionar-los precipitadament com a «bons» en benefici d'una pretesa major popularitat de la llengua.

Mai els textos escrits de cap llengua no manifesten la mobilitat notable de l'oralitat, i determinats canvis de tota mena en l'oralitat —foneticofonològics, morfològics, sintàctics i lèxics— no arriben a concretar-se en la llengua escrita, per falta de prestigi social. Per la qual cosa, en l'oralitat es mostra molt més fàcilment la diversitat diatòpica, diastràtica i diafàsica; mentre que en l'escriptura és on es manifesta essencialment la unitat de les llengües, sempre i inevitablement en perjudici de la variació de tota mena. La qual cosa explica que en els textos no literaris, tot i ésser escrits, en no tenir grans pretensions, la força del parlat venç més fàcilment les rèmores culturals de qui escriu, a part que hi tenim més sovint indicacions precises sobre el lloc d'origen de qualsevol document i sobre la seva data: la informació hi és ensems més rica i més segura.

Prou acostumats estem a fer i a sentir que s'ha de fer un tall entre allò que diem i allò que escrivim; de manera que solucions que són normals o tolerables en l'oralitat no ho han d'ésser necessàriament en l'escriptura: que diguem *«Elzi portaré un regal», *«Que'ls vols veure?», *«És un cotxe que el motor no té prou força», etcètera, no suposa que la preceptiva escrita no ens obligui a «Els portaré un regal», «Que els vols veure?», «És un cotxe el motor del qual no té prou força», etcètera.

Tot això no obstant, el fet que hi hagi un desfasament en l'evolució cronològica entre l'oralitat i l'escriptura no nega la interrelació entre els dos usos: quan en el parlat es produeix una tendència a un canvi, és normal que adesiara es reflecteixi en l'escrit; i viceversa: la compacitat i el valor referencial de l'escrit fan que es prengui com a model en l'oralitat i que n'influencii l'ús, tot col·laborant sia a fer progressar sia a frenar una determinada evolució, segons el prestigi social dels canvis.

Encara cal que subratllem una diferència gens banal entre el recurs oral i l'escrit: l'oralitat admet i sovint obliga a l'esmena en el decurs de la transmissió de missatges; fóra absurd que ens aturéssim contínuament a pensar què és el que millor serveix a les finalitats expressives; sobre la marxa corregim, rectificuem, canviem en l'elecció. Les condicions que envolten l'escriptura no afavoreixen una activitat igual: el producte escrit és definitiu; un cop transmès, no admet esmenes. A més, l'escriptura ge-

nera majors compromisos en els usuaris, a causa del carisma social que la caracteritza. L'escrit, doncs, condiona doblement el fenomen de la comunicació: d'una banda, fixa més el missatge, li atorga caràcter definitiu, i, de l'altra banda, compromet qui el transmet com no fa, ni de molt, l'oralitat.

L'important és no confondre els sistemes ni robar territoris de l'un per a l'altre: en les llengües que viuen en la anormalitat aquest és un fenomen freqüent. És el cas, doncs, del català: parlem com escrivim tan equivocadament com escrivim com parlem. Ens falta la vivesa espontània pròpia de qualsevol llengua que no té interferències ni limitacions abusives.

Aquest és el motiu pel qual fins i tot ens avergonyeix parlar bé la llengua: quan premem en l'oralitat un mot especialment genuí, sentim sovint la necessitat de justificar-nos. O a l'inrevés, quan volem respectar seriosament la llengua catalana, ens pensem que la manera de fer-ho és recórrer a expressions que hem vist escrites i que, per la sacralització de l'escriptura, creiem que són d'allò més bones.

6. La sintaxi en l'oralitat i l'escriptura

La hipotaxi s'assoleix justament gràcies a l'esforç que suposa haver de fer-se entendre mitjançant exclusivament la lletra impresa. La ironia, el to, el ritme de l'oralitat permeten poder prescindir de les conjuncions; les relacions de causa i efecte, de finalitat, de conseqüència, de suma, de disjunció, etcètera, es poden aconseguir amb els elements suprasegmentals. En l'escriptura això no és possible.

Fixem-nos que, de fet, les conjuncions no són sinó categories d'altra mena que esdevenen, pel fenomen de la gramaticalització, nexes per a interrelacionar frases donant-los un sentit de connexió lògica determinat; són originàriament substantius, adjectius, frases i, sobretot, adverbis, que es converteixen en conjuncions o nexes conjuntius.

Com que l'escriptura suposa l'enorme salt d'expressar-se lingüísticament sense poder comptar amb elements suprasegmentals i amb auxiliars que són normals en l'oralitat, és en aquest nivell on les llengües arriben a assolir una maduresa extraordinària, perquè han de trobar la manera de poder-ho explicitar tot asèpticament únicament amb la grafia.

Per la qual cosa, cap llengua que no hagi arribat a la generació del codi de la lectoescriptura no arriba tampoc a desenvolupar una sintaxi complexa, perquè en la interrelació de les idees que s'hi expressen hi ha sempre l'ajut del gest, del to, del ritme,

etcètera. En canvi, en haver d'establir-se per a un idioma un codi de lectoescriptura, s'ha de prescindir d'ajuts auxiliars i dir-ho tot, absolutament tot, exclusivament amb els signes dels grafemes, els quals tenen un caràcter unívoc.

Aturem-nos en la sintaxi complexa. Formes com *mal grat*, *encara*, *bé*, etcètera, tenen inicialment significació únicament lèxica. Tanmateix, aquestes unitats funcionen com a conjuncions o part de locucions conjuntives: *malgrat que*, *encara que*, *bé que*, etcètera; aleshores perden el sentit lèxic originari i passen a fer de nexce entre frases tot atorgant un determinat caràcter en la relació lògica: adversatiu, concessiu, etcètera.

Doncs bé: en l'oralitat no són tan imprescindibles els nexes conjuntius. Si parem atenció a com els infants adquireixen la llengua pròpia, ens adonem que òbviament allò que aprenen en primer lloc és a parlar-la. Els infants se serveixen especialment del gest. Probablement, en la història universal de la comunicació humana, la gesticulació és un recurs essencial anterior a l'articulació verbal; en un estadi superior, l'emissió de sons —no pròpiament de fonemes, sinó més aviat de «sorolls»— complementaria l'expressió simplement gestual, fins a arribar a la doble articulació que caracteritza exclusivament els sistemes lingüístics i que suposa el pas més important en la relació de les persones, és a dir, la possibilitat que amb un nombre molt reduït d'unitats sense significat però distintives, els fonemes, es pugui construir un nombre indefinit, il·limitat, d'unitats amb significat mitjançant llur combinació en les síl·labes, els mots, les frases, el text.

Els avenços en els sistemes de comunicació no suposen l'eliminació dels recursos més antics; sinó que intel·ligentment continuen aprofitant-se. Així, amb un moviment repetit del cap de dalt a baix expressem afirmació; si el moviment repetit és d'esquerra a dreta o de dreta a esquerra, expressem negació, que també pot fer-se patent movent d'esquerra a dreta o de dreta a esquerra el dit índex alçat d'una mà. Arrosant les espatlles podem significar que no sabem contestar alguna pregunta o també la indiferència respecte a alguna informació que l'interlocutor ens ha transmès. Els gestos de vegades no van acompanyats de cap altra manifestació; de vegades, en canvi, acompanyen l'articulació verbal de signes lingüístics o, fins i tot, de determinats «sorolls» que emetem i que no podem qualificar de paraules: les onomatopeies són exemple d'alguns d'aquests «sorolls» que, per llur peculiaritat d'imitació de la realitat, han restat com a patrimoni d'una llengua, equivalent relativament a qualsevol altre signe lèxic seu.

L'expressió gestual requereix un coneixement que s'adquireix gradualment, simultàniament a l'adquisició de la competència general de la llengua pròpia. Per això

els infants no solament aprenen a parlar, sinó que també aprenen a utilitzar tots els altres recursos que, ultra la paraula, cada idioma ha acumulat útilment al llarg de la història. Observem un cas curiós de manipulació de gestos i «sorolls»: el plor. Sabem que és una manifestació externa, sovint irreprimible, de dolor físic o moral. Però els nadons hi recorren freqüentment, no pas perquè res els faci mal, sinó per atreure l'atenció, per exigir que se'n tingui cura. De mica en mica que es fan grans, abandonen aquest procediment, perquè esdevé impropï, inadequat en qui no és un infant. Els infants, abans de construir paraules i frases, aprenen que assenyalar alguna persona o algun objecte amb el dit índex és una manera eficaç per a fer entendre a altri que hi tenen algun interès o que volen que hom es fixi en allò o en la persona que assenyalen.

Quan els infants són ja capaços de diferenciar fonemes i de compondre-hi mots, es limiten a dir paraules soltes, amb gran profusió d'onomatopeies, acompanyades, si de cas, pels gestos i pels «sorolls». En un estadi posterior, comencen a construir frases. Naturalment simples. I, encara, sense determinants en els sintagmes nominals, sense preposicions, en els preposicionals, sense presència de formes verbals; frases copulatives sense *ésser* ni *estar*, del tipus «Gos (o bub-bub) guapo» per «El gos és guapo o manso»; o «Teta pupa» per «La meva germana gran (teta) s'ha fet mal (pupa) o m'ha fet mal»; «Mama aquí» per «Mare, vine aquí (o queda't aquí)».

Les possibilitats se cenyeixen exclusivament en la juxtaposició de mots. No es té encara en la infantesa la capacitat d'interrelacionar-los. I observem que les dificultats de la interrelació són estrictament de desenvolupament mental per a establir unions lògiques. No és un problema de dificultat a enunciar algunes paraules, sinó de connectar-les en un sintagma o en una frase. Un infant pot conèixer i emprar perfectament la forma *encara*: «La mama encara no ha vingut»; però ésser incapaç de dir: «No menjaré, encara que t'enfadis». No és que costi, doncs, articular *encara*, allò que costa és emprar la unitat com a nexa de relació lògica.

7. El pas de l'oralitat a l'escriptura i el naixement de les conjuncions

Les conjuncions apareixen des de l'oralitat, des del parlar, pels recursos suprasegmentals. Mitjançant aquests s'arriba a la formació, per tant, de la sintaxi complexa, a la gramaticalització de determinades formes que esdevenen conjuncions. Un cop es compta amb les conjuncions, la sintaxi complexa pot plasmar-se sense problemes en l'escriptura.

Observem l'equivalència entre aquests dos enunciats: «Serà una excel·lent persona; a mi, me l'ha feta grossa» = «Encara que sigui una excel·lent persona, a mi, me l'ha feta grossa». En el primer enunciat no apareix cap conjunció i el verb de la frase està en futur. En el segon, hi apareix una locució conjuntiva: *encara que*, que és el resultat de la gramaticalització de l'adverbi de temps *encara*, reforçat per la forma *que*; el verb, a més, està en subjuntiu present.

Notem que el primer enunciat resulta més adequat per a l'oralitat perquè justament necessita ésser matisat amb un to irònic, una corba melòdica, un ritme, per tal que s'entengui la relació lògica concessiva entre les parts de la frase composta.

Semblantment podríem dir dels dos enunciats següents: «Bé, bé: molt bé! No esperis que t'acompanyi al cine» = «Com que et comportes així [negativament], no esperis que t'acompanyi al cine». En el primer enunciat tampoc no hi ha cap conjunció. En el segon hi apareix *com*, antic adverbi de manera, gramaticalitzat i reforçat com a conjunció per *que*. En el primer enunciat hi hem d'afegir el to irònic que li correspon.

Queda, doncs, demostrat que, gràcies als elements suprasegmentals de l'oralitat, aquesta pot prescindir molt més fàcilment de les conjuncions en la construcció sintàctica; pot servir-se molt més de la parataxi; l'escriptura força, en canvi, el procés cap a la hipotaxi, en faltar-li els elements coadjuvants de l'oralitat. La gramaticalització d'alguns adverbis emprats amb molta freqüència en l'oralitat per a atorgar caràcter irònic i el recurs al mode subjuntiu són dos fenòmens capitals en la història lingüística del català i de les altres llengües romàniques en l'establiment del sistema de les conjuncions i, per tant, del nivell més madur de la sintaxi: *bé que, mai que, encara que, ja que, sempre que, mentre que, posat que, atès que, cada vegada que, d'ençà que, tot seguit que, vist que*, etcètera.

El fenomen de traslladar l'oralitat a l'escriptura en uns moments de la història de la llengua catalana en què encara preval la llengua parlada i, doncs, no s'han assolit els principals recursos per a l'escriptura sense afegitons suprasegmentals és el que explica que, de vegades, ens costi d'interpretar un text antic, del qual, en canvi, entenem completament totes les formes lèxiques que hi apareixen. Allò que ens falta és o bé l'enunciat oral amb els elements suprasegmentals aclaridors de les relacions interoracionals o bé les conjuncions inequívokes que per si mateixes ens indiquen aquestes relacions sense necessitat de cap altre ajut.

En el pas de l'oralitat a l'escriptura es fa palès que les relacions que més aviat es resolen són, és clar, les més senzilles, les més simples. Així, es resol primer la juxtaposició i la coordinació, que no la subordinació.

En la juxtaposició no intervé cap nexa: les frases es col·loquen l'una al costat d'una altra; és la solució paratàctica i per això mateix les relacions lògiques entre les oracions ajuntades s'han d'interpretar en l'escriptura pel context. No debades és la solució més habitual en el llenguatge infantil, poc desenvolupat: «Hem anat al parc amb la tieta. Hem pujat en un munt d'atraccions. Ens ha comprat caramels. Hem passejat molt. Hem trobat amics de l'escola. Ens ho hem passat la mar de bé. Hi tornarem a anar diumenge.» Aquest text podria convertir-se en hipotàctic, és a dir, podria expressar-se utilitzant els nexes adients que indiquessin el caràcter relacional de les frases entre si. Per exemple, podria esdevenir: «Hem anat al parc amb la tieta, qui ens ha comprat caramels i ens ha deixat pujar en un munt d'atraccions. Tot passejant-hi, hem trobat amics de l'escola. Com que ens ho hem passat molt bé, hi tornarem a anar diumenge.»

Encara que la parataxi és pròpia d'un ús més primitiu de la llengua, pot ésser, tanmateix, un recurs volgut en l'escriptura; així, un autor pot preferir l'enunciat «No és difícil fer l'exercici, és difícilíssim» a aquest altre, amb nexa conjuntiu, «No és difícil fer l'exercici, sinó que és difícilíssim», per tal de cercar-hi més espontaneïtat, més vivesa, més economia. O un novel·lista pot preferir expressar-se així: «Arribà molt tard; va mirar de trobar-lo; ja no hi era», en lloc de dir: «Malgrat que arribà molt tard, va mirar de trobar-lo, però ja no hi era».

És clar que l'escriptor ha de conèixer els riscos de l'ambigüïtat que l'oralitat salva amb els elements suprasedgmentals. Així, hom pot escriure: «He de dur-li aquest paquet; ho faré demà sens falta», però ha d'ésser conscient que pot tenir almenys dues interpretacions: la copulativa, «He de dur-li aquest paquet i ho faré demà sens falta», o l'adversativa, «He de dur-li aquest paquet, però ho faré demà sens falta». Òbviament, de vegades els riscos de l'ambigüïtat són menors, perquè, sigui quina sigui la interpretació que en faci el receptor, no perilla el sentit bàsic, com en aquest exemple que acabem de veure.

Un domini precari de la llengua és el que es manifesta en l'abús o l'ús inadequat dels nexes conjuntius. Com que la coordinació copulativa és la relació més elemental de frases, perquè en suposa la suma d'idees d'igual categoria sintàctica, és la que s'empra primer. Però sovint de la conjunció *i* se'n fa un ús incorrecte. Tornem al llenguatge infantil. Recordem l'exemple de juxtaposició a què ens hem referit més amunt. Podria substituir-se incorrectament per la solució següent: «Hem anat al parc amb la tieta i hem pujat en un munt d'atraccions i ens ha comprat caramels i hem passejat molt i hem trobat amics de l'escola i ens ho hem passat la mar de bé i hi tornarem a anar diumenge.» Això ho podríem sentir a dir normalment a un infant o a un adolescent amb poca competència lingüística.

Quan hom diu «Fa molt de fred i ens quedarem a casa», es fa un abús de la conjunció *i*, perquè la relació entre les oracions no és la de la simple suma, sinó un xic més complexa; és de causa i efecte: «Ens quedarem a casa perquè fa molt de fred» o «Fa molt de fred, així que ens quedarem a casa».

És normal, justament, que en els primers textos literaris de qualsevol llengua sigui molt freqüent la solució que recorre a la conjunció copulativa per a relacionar oracions que tenen entre si, en canvi, una connexió lògica altra que la de la simple suma.

Passar de la parataxi a la hipotaxi és fer un salt qualitatiu decisiu en la història d'una llengua, que es produeix a causa de la pressió que exerceix la fredor de l'objectivitat de l'escriptura. El pensament no s'exterioritza com un *collage*, sinó com un bloc unitari gràcies als nexes que assenyalen l'encaix d'unes proposicions dins d'unes altres.

8. Conclusió

No és difícil d'entendre, després de tot el que he exposat, que l'activitat lingüística oral és un exercici molt distint de l'escripta. Convé que les separem adequadament, tot coneixent-ne els orígens i, alhora, els recursos més habituals en l'una i en l'altra.

El codi —i, per tant, les regles— del parlat no és el mateix que el de l'escripta. Les possibilitats, encara que en tots dos casos són relativament il·limitades, són, en canvi, específiques.

Una bona competència lingüística demana el domini de l'oralitat i l'escriptura. Però a partir de la base de les especificitats de l'una i de l'altra. Parlar és una cosa; escriure n'és una altra, i, encara, llegir n'és una altra.

Aprendre bé i del tot una llengua és conèixer-ne les normes per a una bona oralitat, una bona lectura i una bona escriptura.